

Bijlage VWO 2022

tijdvak 1
vrijdag 06 mei
07.30 - 11.00 uur

Nederlands

Tekstboekje

Tekst 1 Zo overleeft u dit jaar de familiediners

1 December 2019, even na achten aan een lange, feestelijk gedekte tafel in een door kaarsen verlichte woning. Opgewonden stemmen praten dwars door elkaar heen:

Tante: 'Ik heb er nooit iets racistisch mee bedoeld en op de Antillen hebben ze ook Zwarte Piet.'

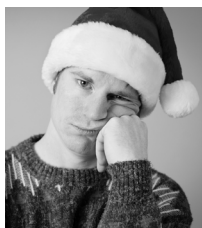
Nicht: 'Maar hoe kwam Zwarte Piet op Curaçao? Juist, door koloniaal imperialisme. Door slavernij.'

Zwager: 'Ah, het kolonialisme. En daar moet ik me zeker de hele dag schuldig over voelen?'

Schoonzus: 'Witte mannen zouden wel wat minder Voetbal Inside moeten kijken; die snor maakt het homo's zo moeilijk.'

Zwager: 'Johan Derksen¹ is niet homofoob. Hij is gewoon onhandig.'

Oma: 'Jullie moeten harder praten, mijn gehoorapparaat doet het niet.'

Kleinkind: 'Waarom eten jullie eigenlijk vlees? Dat is heel slecht voor het milieu! En voor de dieren.'

2 Voor sommigen betekenen de feestdagen aan het eind van het jaar een vreedzaam samenzijn in een door lampjes verlichte bubbel. Maar bij mijn familie komt naast allerlei gebraden gevogelte ook de politiek op tafel en lopen de meningen nogal eens uiteen. Bovenstaand gesprek is weliswaar fictief, maar een vergelijkbare conversatie kan wel degelijk plaatsvinden als

we samenkomen. Mijn familieleden, ik voorop, houden van discussiëren en deinzen niet terug voor uitspraken als 'dat weet ik honderd procent zeker' of 'nee hoor, dat heb je volledig mis.' Sommige van die familieleden hebben zich daarbij ook nog eens op latere leeftijd bekeerd tot de Heer en weten sindsdien bepaalde dingen nog zekerder.

3 Politiek en familie, het is een levensgevaarlijke cocktail. In de VS is de polarisatie inmiddels zo vergaand, dat maar liefst 16 procent van de Amerikanen niet meer met vrienden en familie praat vanwege politiek; zo blijkt uit onderzoek van Reuters/Ipsos. De spanningen lopen zo hoog op dat de ene na de andere krant adviseert tijdens de feestdagen vooral *niet* over verkiezingen te praten. 'Drink niet te veel, vermijd politiek en focus op het positieve,' is het adagium van The Daily Herald. Als je per se wilt praten over politiek, ga dan voor je eigen veiligheid een paar regeringen terug, adviseert studentenkrant The Spectator. En Hamilton College adviseert: 'Praat over de regering-Bush: tijd heelt alle wonden.'

4 Ook de Engelsen buigen zich over de vraag hoe vredig de feestdagen te vieren, nu een diepe kloof het Verenigd Koninkrijk verdeelt in twee strijdlustige kampen. Het meest gegeven advies: 'Don't mention Brexit.'

5 In Nederland is de politieke kloof weliswaar niet zo diep, maar ook hier worden politieke conflicten

¹ bekende Nederlandse ex-voetballer en sportjournalist (met grote snor)

steeds vaker uitgevochten aan de keukentafel. Complicerende factor is dat de scheidslijnen in Nederland niet zo duidelijk zijn. Een pro-Zwarte Piet kan ook best pro-euthanasie zijn, een socialistische tante kan haar schouders ophalen over het klimaat. En alles, maar dan ook alles kan onderwerp van discussie worden, getuige de spanningen rondom de kersteditie van de Allerhande² vol vegetarische gerechten, volgens sommigen het bewijs van de 'totale vertrutting' van ons land.

6 Ik kan me nog de tijd herinneren dat politiek een stoffig onderwerp was. Ik werd volwassen in de kabbelende jaren negentig, toen politicologen boeken schreven met titels als *The End of History* over het einde van alle ideologische strijd.

7 En Woody Allen maakte een kerstmusical. In *Everyone Says I Love You* (1996) volgen we een steenrijke New Yorkse familie waarvan de jongste zoon, Scott, van de ene op de andere dag Republikeins is geworden. Maar het blijkt dat zijn brein door een blokkade te weinig zuurstof krijgt. Dáár kwamen dus die Republikeinse ideeën vandaan! Tegen het einde van de film is Scott weer genezen en predikt hij weer dezelfde gospel als de rest van zijn liberale familie.

8 Nu zou een film waarin conservatieve meningen worden weggezet als een hersenstoornis, op luid protest stuiten. Ik zie de gelehesjes- of rodepettendragers al de bioscoopgang bestormen en de popcornautomaat omver duwen.

² tijdschrift met recepten van supermarkt
Albert Heijn

Het is 2019, en iedereen – van alle kanten van het politieke spectrum – is 'wakker'. En dat gaat met de nodige discussie. Thema's als seksisme en racisme vinden hun weg naar verjaardagen en familiebijeenkomsten. Natuurlijk niet overal in dezelfde mate, maar het kan overal spontaan gebeuren: een politieke discussie waarin je volledig vastloopt. 'Nog niet zo lang geleden kon je voor een beleefde conversatie het simpele advies van Henry Higgins uit *My Fair Lady* aanhouden: gewoon over het weer praten, en je gezondheid,' zegt journalist en communicatiedeskundige Celeste Headlee in haar Ted Talk³ 'Ten ways to have a better conversation'. Maar met klimaatverandering en vaccinatie zijn ook die onderwerpen niet meer veilig.

10 Waar ik mijzelf steeds weer op betrap, is het idee dat ik die ander – mijn vriend of mijn zwager – wel even kan overtuigen. Gewoon een kwestie van mijn argumenten goed ordenen, in heldere taal praten, vooral heel veel praten, en hard praten, een muur van cijfers, feiten en ervaringen metselen, et voilà: hij ziet het licht en toont zich dankbaar voor alle nieuwe inzichten. Maar wie houd ik voor de gek?

11 Mensen doen er in werkelijkheid alles aan om maar vast te houden aan een mening, zo blijkt uit verschillende onderzoeken. In *The Economist* werd begin deze maand een experiment beschreven, waarbij deelnemers meer geld konden winnen door argumenten op te lezen die tegen hun eigen op-

³ korte, goed voorbereide, inspirerende presentaties van maximaal 18 minuten

- vattingen ingingen. Wat bleek: de respondenten namen liever genoegen met minder geld dan dat ze zichzelf moesten blootstellen aan voor hen dissonante informatie. In datzelfde artikel werd het boek *The Enigma of Reason* aangehaald, waarin de twee wetenschappers Hugo Mercier en Dan Sperber betogen dat mensen hun ratio niet inzetten voor waarheidsvinding, maar wel voor het rechtvaardigen van reeds bestaande meningen. We zijn dan ook voortdurend op zoek naar informatie die onze opvattingen bevestigt.
- 12 Dan blijkt dat emoties en gevoelens een grote rol spelen bij de totstandkoming van politieke opvattingen. In een onderzoek uit 2017 van Yale-hoogleraar sociale psychologie John Bargh moesten respondenten zich eerst voorstellen dat ze een soort Superman waren, waarop alle kogels afketsten. Vervolgens moesten ze reageren op politieke statements. Wat bleek: conservatieve respondenten werden liberaler over onderwerpen als abortus en immigratie – overigens niet over economisch beleid – terwijl liberale respondenten niet van mening veranderden door het gedachte-experiment. Wie zich veilig voelt, wordt liberaler, was de conclusie.
- 13 Politieke opvattingen worden daarnaast veelal gelinkt aan persoonlijkheidseigenschappen als extravertie en nauwgezetheid. En iedereen die weleens heeft geprobeerd zijn persoonlijkheid aan te passen, bijvoorbeeld aan een minnaar of een baas, weet hoe moeilijk dat is. Hetzelfde geldt min of meer voor politieke overtuigingen.
- 14 Mensen maken voortdurend gebruik van strategieën om maar hun gelijk te krijgen, laat hoogleraar communicatie Noëlle Aarts zien in een aflevering van De Universiteit van Nederland. Ze gebruiken hyperpersoonlijke, niet te verifiëren voorbeelden ('Ik heb het met mijn eigen ogen gezien'). Ze strooien met eveneens oncontroleerbare feiten en ze gebruiken disclaimers als 'ik ben geen racist, maar...' Daarmee maken ze de tegenstander monddood, constateert Aarts.
- 15 Vervolgens is de menselijke soort bijzonder slecht in discussiëren. Ten eerste kunnen we maar matig luisteren, betoogt de Britse communicatie-expert Julian Treasure in zijn Ted Talk *'Five Ways to Listen Better'*. Opvattingen en meningen werken als filters, waardoor we maar 25 procent van wat we horen, daadwerkelijk opslaan. Volgens Celeste Headlee gebruiken mensen gemiddeld 250 woorden per minuut, terwijl wij er wel 500 kunnen horen. De luisteraar vult dat gat op, met gedachten en dagdromen. Of we gaan multitasken: we luisteren wel naar die oom die maar doorpraat over het boerkaverbod, maar intussen scrollen we alvast met de afstandsbediening door het tv-aanbod.
- 16 Kunnen we maar beter zwijgen over politiek deze periode? De hele avond praten over de uitdunnende verzameling veilige onderwerpen – blindegeleidehonden, antieke meubels, korfbal.
- 17 Ik vind dat zonde. Nee, ik vind dat zelfs gevaarlijk. Wij moeten juist oefenen in luisteren naar elkaar. Met zwijgen zijn we het probleem niet kwijt. Praten over politiek is een kans op intimiteit, een

ervaring die je er bovendien aan herinnert dat er altijd een mens van vlees en bloed achter een politieke mening schuilgaat. Door sociale media ontberen we steeds vaker die ervaring, en dat inzicht.

18 Wat ik bewonder aan mijn familie, is de acceptatie van het verschil. Alles lijkt bespreekbaar, zonder dat het persoonlijk of gemeen wordt. Mijn familieleden hebben daarbij altijd een uitweg; een grap, meestal ten koste van zichzelf. Soms stuift een deel 'spontaan' naar buiten om te roken. In uiterste gevallen zet iemand de muziek harder. Dit soort middelen wordt niet lichtvaardig ingezet. Maar ze zijn wel voorhanden.

19 Wat ik heb geleerd van de eerder genoemde Ted Talks en onlinecolleges over converseren en discussiëren en wat ik heb opgestoken van mijn familie, is het volgende: Luister. Laat je tafelgenoot uitpraten, ook al wauwelt hij naar jouw mening een eind in de rondte en kun je met je hand net niet bij de fles wijn aan de andere kant van de tafel. Luister, en laat je niet afleiden. 'Be present in the conversation,' drukt Celeste Headlee ons op het hart in haar Ted Talk. Ik heb een tante die daarin excelleert: zij vraagt door, verliest nooit oogcontact en vat op een gegeven moment met zoveel pathos je verhaal samen dat je meteen behoefte krijgt om te relativeren, die boude stellingen af te zwakken, te horen wat zij denkt.

20 Dan een lastige, deze donkere dagen: niet oordelen of veroordelen. 'We zijn nogal geweld-

dadig tegen die ander,' stelt Noëlle Aarts in haar college. Mensen die anders denken over natuurbeleid, noemen we nazi's.

21 Ook denken we nogal eens in de mening van een ander het ultieme bewijs te vinden van een weeffout in zijn of haar persoonlijkheid. 'Henk is zo vooringenomen, zo is hij altijd geweest.' Die kwaadaardigheid wordt versterkt door het absolute geloof in het eigen gelijk. Discussies die bij mij het meest uit de hand liepen, waren gesprekken waarin ik zeker wist dat ik a) de waarheid in pacht had en b) de moraal volledig aan mijn zijde had. De behoefte om een ander aan de schandpaal te nagelen, is er sowieso een om flink te onderdrukken. Geef de ander een veilig gevoel, tipt Headlee. Dat doe je door jezelf tijdelijk uit te schakelen, door alle aandacht te geven aan je gesprekspartner.

22 Breng tot slot twijfel mee naar vrienden- en familiebijeenkomsten. Wees deemoedig en bescheiden. Durf het te zeggen als je iets niet weet, als je twijfelt, adviseert Headlee.

23 Wat wij mensen delen, is dat we vrijwel niets zeker weten over de parameters van ons eigen bestaan – leven, dood, wat komt er na de dood. Een verre tante van me uit Amerika had ooit een bumpersticker met als tekst: 'I don't know, and you don't either.' Woorden om in het achterhoofd te houden nu de feestdagen niet ver weg meer zijn, hoe overtuigd je ook bent van je gelijk over de grote thema's die onze samenleving splijten.

Naar: Esma Linneman, de Volkskrant, december 2019

Tekst 2 Westerse vuile was

1 Sinds de opkomst van een paar grote, goedkope kledingketens zijn er in de westerse wereld kleren te krijgen voor weinig geld. Die kledingketens hebben uiteraard belang bij *fast fashion*: hoe vaker wij onze garderobe inwisselen voor iets nieuws, hoe hoger hun omzet. Dus buitelen nieuwe collecties over elkaar heen en kopen we massaal nieuwe T-shirts, broeken, jurkjes en schoenen. De kleding waar we op uitgekeken zijn, doen we gewoon weg. Gelukkig staan er in elke gemeente kledingcontainers die inwoners aanmoedigen hun 'oude' kleren niet zomaar in de prullenbak te mikken, maar aan een goed doel te doneren. Daarnaast proppen verschillende organisaties van tijd tot tijd kleding-inzamelzakken in de brievenbus, die daarna weer opgehaald worden als ze met donaties gevuld zijn. Er wordt dus meer dan genoeg gedaan om ons netjes van onze overvloedige kleding af te helpen. Jij bent er mooi vanaf en een ander heeft er nog iets aan.

2 Maar wat er vervolgens met de afgedankte kledingstukken gebeurt, blijft buiten beeld van het publiek. Wie zich in de materie verdiept, ontdekt dat goede doelen er goede zaken mee doen. Jaarlijks ontvangen liefdadigheidsorganisaties als Oxfam International⁴ en het Leger des Heils⁵ bijvoorbeeld tonnen aan kleding die wij niet meer

⁴ organisatie die de armoedeproblematiek structureel aanpakt

⁵ organisatie die de meest kwetsbaren in de samenleving helpt

willen. Ze brengen in hun winkels die spullen opnieuw aan de man en de opbrengsten van die tweedehandsverkoop zetten ze in voor hun ontwikkelingsprojecten.

3 In principe is dat een mooi systeem. Maar helaas is de aanvoer van verse afgedankte kleding enorm groot – veel groter dan de verkoop via de goede doelenwinkels – met als gevolg dat miljoenen kledingstukken rechtstreeks verscheept worden naar Afrika, voornamelijk Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara.

4 Waar komt die massale donatiedrang vandaan? En wat voor een effect heeft deze grootschalige kledingstroom op de Afrikaanse textielindustrie?

5 De onzelfzuchtige, op Afrika gerichte liefdadigheid vindt zijn oorsprong in de hongersnood van 1984 en 1985 in Ethiopië, die ruim 400.000 levens eiste. Voor het eerst in de geschiedenis zagen miljoenen mensen het lijden van de Ethiopiërs live op tv. Er werden wereldwijd acties georganiseerd (denk bijvoorbeeld aan het nu nog beroemde benefietconcert Live Aid) om geld in te zamelen voor 'Afrika' – hoewel de hongersnood alleen

- Ethiopië trof. Dit mondiale medeleven werd kenmerkend voor het vertekende beeld van het Afrikaanse continent. We zien heel Afrika als – hulpbehoevend – zorgenkindje, waardoor sinds de jaren tachtig de op Afrika gerichte liefdadigheid enorm is toegenomen.
- 6 Voor het weggeven van afgedankte kleding aan Afrika geldt: het biedt verlichting, maar verlamt tegelijkertijd de Afrikaanse productie. De laatste vijftien jaar van de twintigste eeuw is de Afrikaanse kleding- en textielindustrie door deze gedoneerde kleding aanzienlijk, met maar liefst 5,3 procent *per jaar*, gekrompen. Economen betwijfelen daarom de positieve langetermijneffecten van voedsel- én kledingdonaties aan Afrikaanse landen. Uit verschillende cijfers blijkt dat die twijfel terecht is. De textielindustrie zou gemakkelijk moeten kunnen concurreren met soortgelijke industrieën in de rest van de wereld. De lonen in Afrika liggen bijvoorbeeld lager, er is een overvloed aan katoen én er ligt een grote afzetmarkt voor het grijpen. Maar tegen de toenemende tweedehandskledingmarkt kan niemand op.
- 7 Gesprekken met een aantal Nederlandse goede doelen maakten duidelijk dat kleinere organisaties en stichtingen de controle over kleding behouden door die zelf in het desbetreffende Afrikaanse land uit te delen. Maar onder meer onderzoek van de Universiteit van Toronto laat zien dat een groot deel van de afgedankte garderobe na aankomst in de handen van lokale handelaren belandt. Zij verkopen de kledij voor een habbekrats door aan de Afrikaanse consument.
- 8 Vooral dankzij deze internationale organisaties die meer dan de helft van hun gedoneerde kleding rechtstreeks naar Afrikaanse landen sturen, doen lokale handelaren dus goede zaken. Zij hoeven vrijwel geen kosten te maken en hun prijzen zijn veel lager dan die van de plaatselijke textielproducerende bedrijven.
- 9 Voor veel van de kleinere textielbedrijven en naaiateliers die deel uitmaken van de informele sector, bestaand uit bedrijfjes die niet formeel geregistreerd zijn en geen belasting afdragen, is de concurrentiestrijd hierdoor bij voorbaat een verloren zaak. Uit het hierboven genoemde onderzoek door de Universiteit van Toronto blijkt dat de informele textielindustrie in de meeste Afrikaanse landen dan ook enorm is gekrompen – met 88 procent – als gevolg van de gigantische instroom van tweedehandskleding.
- 10 Naaister Asantewaa, een kleurrijke vijftiger, met een 'winkel-tje' aan huis in Accra, de hoofdstad van Ghana, ziet het dan ook somber in. 'Omdat het gros van de Ghanezen voor een paar euro een nieuwe tweedehands garderobe aan kan schaffen, komen ze niet meer bij mij om kleding op maat te laten maken.' Kleinere naaiateliers zoals dat van Asantewaa kunnen dan ook nauwelijks het hoofd boven water houden. De naaisters heffen hun huisateliers en winkeltjes op en zoeken een andere bron van inkomsten.
- 11 Een onderzoek van het wetenschappelijke tijdschrift *Anthropology Today* toont ook aan dat het probleem erg groot is. In Zambia draagt ongeveer 75 procent van de

inwoners geïmporteerde tweedehandsshirts, -schoenen en -jurken: in Ghana is dat nog iets meer en het continentale, Afrikaanse gemiddelde ligt zelfs op 80 procent.

- 12 Ook de formele textielsector, bestaand uit bedrijven die wél belasting afdragen, heeft in de meeste Afrikaanse landen sinds begin jaren tachtig zeker 40 procent aan productiekracht ingeleverd. Het gevolg is dat de werkgelegenheid in deze sector met meer dan de helft is afgenomen. Of de Afrikaanse textielindustrie deze donatiedrang ooit nog te boven komt, valt te betwijfelen.

- 13 Maar sommige op Afrika gerichte textielbedrijven durven de concurrentieslag met tweedehands kleding wél aan. Neem Vlisco⁶. Dit Nederlandse bedrijf staat bekend om zijn stoffen met vrolijke prints. In veel Afrikaanse steden zie je mensen in lokaal vervaardigde kleding van kleurrijke Vlisco-stoffen.

- 14 Vlisco richt zich vooral op de opkomende middenklasse en hogere klasse in Afrika, waardoor het bedrijf relatief weinig last heeft van de tweedehandskledingindustrie, vertelt managing director Erik van der Staaij. 'Omdat wij ons daar-

⁶ bedrijf dat stoffen ontwerpt en vervaardigt voor de Afrikaanse consument, met typisch Afrikaanse prints die zijn gebaseerd op batikpatronen uit voormalig Nederlands-Indië

naast specifiek op Afrikaanse prints richten, hebben we weinig te duchten van de handel in tweedehandskleding. Maar ik heb de afgelopen decennia veel fabrikanten van bijvoorbeeld schoenen en broeken zien verdwijnen als gevolg van de grootschalige dump van tweedehandskleding.'

- 15 Nadat er de afgelopen decennia al duizenden banen verloren zijn gegaan als gevolg van de westerse kledingdonaties, mengt ook China zich nu steeds nadrukkelijker in de strijd om de Afrikaanse kledingmarkt. Goedkope Chinese namaak die haast niet van het kwalitatief veel betere, authentieke Vlisco-textiel te onderscheiden is, wint volgens Van der Staaij terrein. Voor sommige op Afrika gerichte textielbedrijven is de Chinese inmenging een even groot probleem als de *goodwill dumping*.⁷

- 16 Van der Staaij benadrukt trouwens dat de verschillende Afrikaanse regeringen deze problemen niet aanpakken. Lokale overheden doen te weinig om hun lokale industrieën te beschermen tegen buitenlandse handelaren en dan bedoelt hij niet alleen de goededoelendump, maar ook de Chinese handelaren. 'We lobbyen bij de Wereldbank en spannen rechtszaken aan, maar de overheden in Afrika laten de Chinezen en de liefdadigheidsorganisaties hun gang gaan.'

- 17 Is er nog een schrale troost bij dit alles? Kleding hergebruiken is in elk geval goed voor het milieu, toch? Nou, nee. Recycling wordt al jaren gestimuleerd om de groeien-

⁷ het weggeven van kleren voor een goed doel

de afvalberg tegen te gaan en het milieu te beschermen, maar hergebruik van kleding is niet zomaar een win-winsituatie.

18 Ook het milieu lijdt onder de goedbedoelde kledingdonaties. Ze doen zelfs rechtstreeks een duit in het milieuzakje, want van al die tientallen miljoenen kledingzakken die jaarlijks Afrika bereiken, belandt 85 tot 90 procent daar al snel alsnog in de vuilnisbak en wordt verbrand. Veel westers tweedehandstextiel is namelijk te slecht van kwaliteit, de kleding sluit niet aan bij de lichaamstypes of het is niet geschikt voor het klimaat in een bepaald Afrikaans land. Zo draagt de westerse 'vuile was' toch, net als het andere afval, bij aan de milieuvervuiling door de CO₂-uitstoot.

19 Daar komt bij dat het transport naar Afrika van de gedoneerde kleding vanuit Europa, de lange tocht per bestelbusje, vrachtwagen en/of vrachtschip, milieuvervuילend is en een aanzienlijke ecologische voetafdruk achterlaat. Volgens onderzoek van de nieuwssite Ecowatch genereert één vrachtschip net zoveel vervuiling als 50 miljoen auto's. De westerse zucht naar nieuwe kleren is, zeker in combinatie met de donatiedrang, dus niet bepaald milieubewust.

20 Indien het continent de authentieke Afrikaanse kledingindustrie wil behouden, dan is het noodzakelijk dat de overheden de markt beter beschermen tegen westerse kledingdonaties én tegen Chinese namaak. Anders gaat deze markt ten onder aan liefdadigheid en 's werelds hebzucht.

Naar: Daaf Borren, Kijk Magazine, september 2019